

VYRESNIŲJŲ MOKSLEIVIŲ APSISPRENDIMO SUNKUMAI IR TRŪKUMAI

Šiandieninė situacija ryškiai pasikeitė, todėl būtina kalbėti apie profesinę dinamiką: specialybės, profesijos, kvalifikacijos, darbo vietos keitimas vyksta ne tik jauname, bet ir vyresniajame amžiuje, t.y. rinkimosi arba persirinkimo procesas fiksuojamas įvairiais gyvenimo etapais. Kadangi dažni profesijos keitimai neigiamai atsiliepia visuomeniniam darbui, visuomenė turėtų būti suinteresuota šią procesą valdyti ir reguliuoti.

L. Jovaiša (L. Jovaiša, 1981) kalba apie „biodrominį“ profesinį orientavimą kaip optimalaus profesijos rinkimosi ir profesinio apsisprendimo sąlygą ir priemonę. Tai daugiaaktis procesas, besitęsiantis visą žmogaus gyvenimą /p. 150/.

Profesinio apsisprendimo stabilumui, dinamikai ir sėkmei, asmenybės profesiniam tapsmui įtakos turi daugelis veiksnių: socialiniai-ekonominiai, ugdymo, psichologiniai, sveikatos /ten pat, p. 89/. Remiantis šiais svarbiais profesinio apsisprendimo veiksniais, profesinio orientavimo sistema turi rengti jaunimą optimaliam ir sąmoningam rinkimuisi, kad individo sugebėjimai, poreikiai, interesai, vertybės, polinkiai, gyvenimo planai atitiktų pasirinktos profesijos reikalavimus, nes IX ir XII klasės mokiniai dar tik formuoja savo gyvenimiškus planus, kurie, deja, dažnai esti prieštaringi. Profesinis perorientavimas šiame mokykliniame amžiuje labai pasitarnautų jų apsisprendimo korekcijai ir įtvirtinimui.

Kol perorientavimo metodika mokyklose nebuvo naudojama, nebuvo sprendžiamos mokinių apsisprendimo tobulinimo problemos. Mūsų tyrimas leido išaiškinti sunkumus, vieną ar kitaip lėmusius mokinių rinkimąsi.

Labai ryški profesinių ketinimų nepastovumo problema. Tai gerai matyti mūsų eksperimente. Jo pradžioje surinkome duomenis apie mokinių profesinius ketinimus, kuriuos dėl patogumo sugrupavome į 5 profilius pagal M. Jurčo „Praktinių interesų anketą“: 1. Darbas su žmonėmis. 2. Chemija. 3. Menas. 4. Technika. 5. Gamta. Tų pačių mokslo metų antroje pusėje mokiniai rašė rašinėli „Mano profesija ir ateitis“, kuriuose būtinai turėjo aiškiai išsakyti profesinius planus.

Apie pirminius ketinimus ir jų pasikeitimą per metus matome 1 ir 2 lentelėse.

1 lentelė

IX klasės mokinių ketinimų sutapimas su rašinėlyje nurodyta profesija

Mokinių ketinimas	Ketinimas nurodytas rašinėlyje					Iš viso
	Darbas su žmonėm	Chemija	Menas	Technika	Gamta	
Darbas su žmonėm	35	0	7	9	7	58
Chemija	1	2	0	0	1	4
Menas	15	1	35	8	2	61
Technika	3	0	5	43	4	55
Gamta	3	1	1	6	14	23
Iš viso:	57	4	48	66	26	201

Buvo tirti 279 devintokai, iš jų 78 nieko negalėjo pasakyti apie savo naujus ketinimus, todėl skaičiavimus vykdome pagal 201 mokinio duomenis.

2 lentelė

XII klasės mokinių ketinimo sutapimas su rašinėlyje nurodyta profesija

Mokinių ketinimas	Ketinimas nurodytas rašinėlyje					Iš viso
	Darbas su žmonėm	Chemija	Menas	Technika	Gamta	
Darbas su žmonėm	79	2	18	8	4	111
Chemija	2	1	0	0	0	3
Menas	12	0	20	2	2	36
Technika	5	0	1	16	1	23
Gamta	5	0	0	1	7	13
Iš viso	103	3	39	27	14	186

Dvyliktokų tyrinė dalyvavo 215 mokinių, iš jų 29 nieko negalėjo pasakyti, todėl skaičiavimas vykdomas pagal 186 mokinių duomenis.

Atlikta koreliacinės kontingencijos analizė parodė:

IX klasėje CC = 0,712, XII klasėje CC = 0,676. Vadinasi, mokinių ketinimai ir jų profesinis noras per metus pasikeitė. Be to, problema dar labiau sunkėja, kadangi 78 (27,95%) devintokai ir 29 (13,48%) dvyliktokai negalėjo koks nors pasakyti apie savo rinkimąsi.

Apie mokinių pasirengimą daryti savarankišką sprendimą galima spręsti iš to, kaip jie sugeba derinti interesus, ketinimus ir būsimą veiklą. 1987 m.m. Žemaičių Naumiesčio vidurinės mokyklos IX klasių mokiniai (124) rašė rašinėlių „Kaip aš įsivaizduoju savo profesinę ateitį?“ Rašinėlius išanalizavus, paaiškėjo, kad mokinius galima sugrupuoti pagal profesinį kryptingumą ir profesijos rinkimąsi.

1 grupė: sutampa bendri profesiniai interesai ir konkretūs ketinimai – 31,12%;

2 grupė: konkretūs profesiniai ketinimai nesutampa su bendru profesiniu kryptingumu – 8,1%;

3 grupė: turi numatę veiklos sritį, bet konkrečios profesijos nesirenka – 39,2%;

4 grupė: nesirenka nei veiklos srities, nei profesijos – 21,5%.

Pirmos grupės mokiniai rašo, jog daug skaito, renka informaciją apie norimą specialybę, t.y. patys aktyviai rengiasi rinkimosi procesui – 58,3%; antroje grupėje šitai daro tik 13,8%; trečioje – 25,6%; ketvirtoje – 2,3%.

Antros grupės mokiniai neranda konkretaus rinkimosi motyvų. 39,3% mokinių išvis nemotyvuoja savo profesinio kryptingumo. 23,0% negali motyvuoti konkretaus pasirinkimo. 2,7% rinkimąsi motyvuoja tuo, kad „žino sugebėsią tai daryti“.

Rinkdamiesi profesiją, mokiniai orientuojasi ne į savo individualias psichines ypatybes, bet daugiau į socialiai reikšmingas vertybes, kaip, pvz.: „atnešti žmonėms naudą“, „daryti gera žmonėms“, „padėti rajonui“.

76,1% mokinių neturi jokio supratimo apie psichologinius reikalavimus jų pasirinktai profesijai.

Mokiniai buvo prašomi parašyti apie avo charakterį, temperamentą, sugebėjimus. Didesnė dalis mokinių arba visiškai nieko gero neparašė, arba parašydavo: „nežinau, koks aš“. Tai rodo, kad devintokai neturi pakankamai psichologinių žinių. Todėl jiems sunku, savęs neįvertinus, pasirinkti tinkamą profesiją.

Vieno pokalbio metu (Šilutės 4 vid. mokyklos 12a klasė, 32 mokiniai) kiekvienam mokiniui individualiai buvo duodami tokie klausimai:

1. Ar manai, kad tavo norai įgyti profesiją sutampa su realiomis galimybėmis ją įsigyti?

2. Ar tavo psichinės ypatybės atitinka norimos profesijos ypatumus?

3. Ar tavo sveikata leis dirbti šią darbą?

Atsakius visiems 32 mokiniams (klasėje tik 3 berniukai), gauti tokie rezultatai:

Į antrą klausimą 6 mokiniai atsakė: „tikriausiai“ (18,7%). Kiti teigė: „nežinau“, „kai pradėsiu dirbti, bus matyti“, arba: „o kaip tai suprasti?“ Norai ir realios galimybės, kaip mano mokiniai, sutapo 12 mokinių (37,5%). Kiti 20 mokinių nežinojo.

Apie sveikatą „niekada nesusimąstė“ 16 (50%) mokinių. Tik viena mokinė, silpnai reginti, teigė vis tiek stosianti į proftechninę mokyti siuvėjos specialybės. Likę 15 mokinių apie sveikatos ir darbo derinimą niekada negalvojo.

Kaip matyti, devintokams konkrečios specialybės rinkimasis nėra esminė problema, nulemianti jų požiūrį į darbą apskritai. O dvyliktokų atsakymai leidžia daryti prielaidą, kad mokinių savianalizė prasta. Tai ir yra viena iš kliūčių, dėl ko mokiniai savarankiškai nesirengia profesijos rinkimuisi, arba nesugeba rinktis. O šitai trukdo jų profesiniam apsisprendimui.

Mokymasis – pagrindinė mokinio veikla, įtakojanti jo elgesį, gyvenimo būdą. O mokymo proceso organizavimas vidurinėje mokykloje, mokymo metodai, formos ir turinys, mokinių požiūris į mokymąsi ne tik nelengvina, bet dažnai sudaro daug įvairių sunkumų profesiskai apsispręsti. Tyrimas leido pastebėti, kad mokymosi rezultatai mažiau daro įtakos jų profesinėms orientacijoms susiformuoti.

Šilutės rajono Juknaičių vidurinės mokyklos 11 klasėse (29 mokiniai) įžanginėje konsultacijoje bandėme išsiaiškinti pagrindines mokymosi problemas ir jų ryšį su profesiniu brendimu. Paaiškėjo, kad net 13 mokinių (44,82%) sunku mokyti dėl per didelio mokymosi krūvio, 2 mokiniai prisipažino „nemoką“ dirbti (10,3%). Jie ir apgailėstavo, kad šito mokėjimo jiems labai trūks 12-oje klasėje ir juo labiau baigus mokyklą. Dvi mergaitės ruošiasi studijuoti mediciną, berniukas – lietuvių kalbą ir režisūrą Klaipėdos fakultetuose, 7 mokiniai buvo visiškai abejingi mokymuisi (24,1%), nes žemesnėse klasėse nebuvo galvoję apie vidurinę mokyklą. Tačiau neįstoję kitur mokyti, baigę VIII klasę,

grįžo į vidurinę mokyklą. Jie puikiai žino nedidelius reikalavimus toms specialybėms, kurias jie ruošiasi įsigyti baigę mokyklą, todėl jie „yra tempiami“ iš klasės į klasę. O tai vaikus visiškai patenkina. Dar du mokiniai, kurių pažangumo vidurkis šiek tiek didesnis, negu „trejetas“, manė, baigę mokyklą, bandyti stoti į KPI. Paklausus, ar nebijo, kad mokytis bus sunku, šypsojosi, jog grįš į Juknaičius, kur juos tikrai priims dirbti mechanizatoriais. Dar 3 mergaitės ir 1 vaikinys (labai gerai besimokantis) prisipažino, kad mokytis nelengva, bet jiems patinka. Profesiniai ketinimai jų įvairūs, net po kelis jų turi. Kokią specialybę rinksis baigę mokyklą, atsakyti galėjo tik 2 mergaitės. Labai gerai besimokantis vaikinys jau seniai sprendžia dilemą, ar muziko, ar geologo specialybę rinktis. Apie pastarąją specialybę jis skaitė literatūrą, šiek tiek matė ir girdėjo per radiją.

Tik iš šių dviejų klasių apklausos ryškiai matyti keletas tendencijų, kurias dažnai pastebėdavome, konsultuodami ir kitus vienuoliktokus.

1. Didelis mokymosi krūvis silpnesniųjų ir mažiau valingų mokinių neskatina siekti aukštesnio pažangumo, reikalingo stojant į norimą specialybę.

2. Nemokėjimas mokytis atima iš vaikų daugiau laiko ruošiantis pamokoms, nesuformuoja darbo įgūdžių, neskatina dirbti planingai, kūrybingai. Šie reiškiniai atsiliepia tiek dvyluktoje klasėje, tiek neigiamai įtakoja renkantis profesiją, kuri reikalauja daug darbo, mokymosi drausmės.

3. Jaunesnėse klasėse nesuformuotas teigiamas požiūris į mokymąsi, savišvietą, neskatina mokinių to daryti, jei jie žino apie nedidelius reikalavimus jų pasirinktai specialybei.

4. Geras mokymasis arba gabumų turėjimas ne vienam, bet keliems ar net daugeliui dalykų, vėlgi trukdo mokiniams tvirtai apsispręsti. Tačiau problemos nebūtų, jei mokinys geriau suprastų ne tik dalykus, kurie jam patinka, bet ir save.

5. Neigiamas požiūris į mokymąsi neskatina mokinių geriau studijuoti dalykus, kurie bus reikalingi jų tolimesnei profesinei veiklai.

Atlikti mokinių pažangumo tyrimai Vilniaus miesto 22 ir Šilutės rajono mokyklų IX ir XII klasėse parodė, kad dauguma mokinių mokosi vidutiniškai, mažai domisi atskirais dalykais, o tai neprideda ne tik prie pažintinių, bet ir profesinių interesų plėtotės. Tai matyti ir iš pažangumo vidurkių, kurie parodyti 3 lentelėje.

Mokinių pažangumo vidurkiai

Dalyko pavadinimas	IX	XII	Berniukai	Mergaitės
Lietuvių kalba	3,77	3,68	3,45	3,91
Lietuvių literatūra	3,96	3,77	3,59	4,10
Rusų kalba	3,78	4,03	3,55	4,01
Užsienio kalba	3,79	4,16	3,59	4,06
Algebra	3,68	3,93	3,56	3,85
Geometrija	3,69	3,83	3,56	3,82
Fizika	3,56	4,03	3,53	3,76
Chemija	3,72	4,11	3,61	3,94
Istorija	3,85	4,42	3,79	4,12

Kalbant apie gerą pažangumą, pastebėtinas vis dėlto ryšys su būsima profesija: 114 (23,07%) mūsų eksperimentuotų IX ir XII klasės mokinių, parodę pastoviausią profesinį kryptingumą darbui su žmonėmis, beveik visus trimestrinius pažymius turi „4“, išskyrus fizikos dalyką, kurio vidurkis 3,92. Pastoviausią kryptingumą chemijai rodę 3 mokiniai taip pat tik fizikos bendrąjį pažymį turi 3,66. Visi kiti virš „ketverto“. Meno, technikos ir gamtos profilio mokinių pažangumas visų pagrindinių mokomųjų dalykų svyruoja nuo 3,31 iki 3,89.

Kitas reiškinys, trukdantis mokiniams dar mokyklos suole pasirinkti jiems patinkančią specialybę, yra materialinis aprūpinimas. Juk vienuoliktokai susirūpinę mąsto apie tai, kokias materialines privilegijas jiems duos būsimoji darbas. Šis reiškinys pasirodė aktualesnis miesto moksleiviams. Štai Šilutės 4 vidurinėje mokykloje iš 54 vienuoliktos klasės mokinių 6 (11,1%) pokalbio metu nurodė, kad norėtų mokytis tokių specialybių, kurios vargiai ar bus reikalingos jų mieste. Antra vertus, mintis, kad išvykę kitur dirbti, jie netures gyvenamo ploto, vertė juos keisti saavo norus ir rinktis patogesnes, specialybes. 2 merginos ir 3 vaikinai akcentavo norą „gerai uždirbti„. Todėl merginos ruošiasi stoti į VU prekybos fakultetą, o vaikinai sakė pasitenkinsią vairuotojo arba panašia specialybe, tačiau ateityje leidžiančia jiems „laisvai ir prabangiai gyventi„.

Pastaraisiais metais pastebimos naujos tendencijos mokinių profesinėse orientacijose. Dingsta jaunimo neigiamas požiūris į aptarnavimo sferą, jie la-

biau linkę rinktis pardavėjų, kirpėjų, oficijantų profesijas. Išaugo šitų specialybių populiarumas proftechninėse mokyklose, sumažėjo skaičius norinčių studijuoti aukštojoje mokykloje, gal tik išskyrus kai kurias specialybes. Visuomeninio prestižo vertinimas nevaizduoja dominuojančio vaidmens. Mokykloje mokiniams retai kada tenka praktiškai susipažinti su viena ar kita profesija, todėl jie ir neturi objektyvaus etalono savo mėgstamą darbą ar būsimą specialybę lyginti su kitomis veiklos sferomis. Iš čia dažnos klaidos, profesijos kintimas ateityje.

Įdomūs tyrimų rezultatai gauti Vilniaus 22 vidurinėje mokykloje vienuoliktose klasėse. Dviejose iš jų yra specializuotas lietuvių kalbos ir literatūros mokymas (38 mokiniai). Tačiau, eidami į šias klases, didesnė dalis mokinių buvo įsitikinę „tapti rašytojais“, „kritikais“, „vertėjais“. Vienoje klasėje 16 mokinių (80%) tik dėl gražiai skambančio profesijos pavadinimo ryžosi rinktis specializuotą klasę. Likusieji 4 buvo tėvų prikalbinti. Savo ateitį su lietuvių kalba ir literatūra arba apskritai su humanitarine profesija manė siekti tik 7 mokiniai „jeigu nepersigalvos“ (35%). 4 vaikinai pokalbio metu išreiškė mintį, jog literatūrinis darbas „ne vyrams“, jie „imsis biznio“.

Tokie iš visuomeninės sąmonės perimti vertinimų standartai ir stereotipai neleido mokiniams laiku apgalvoti savo asmeninių savybių, tikrųjų norų, pasverti fantazijas ir realias galimybes. Tiesa, kitoje specializuotoje klasėje situacija kiek kitokia. Iš 18 mokinių 9 (50%) buvo tvirtai pasiryžę stoti į Vilniaus universitetą, greičiausiai į lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. Bet vėlgi, ar nėra šitiems mokiniams „įrodytas“ jų pašaukimas būti literatais?!

Šeima – dorovinio ir dvasinio ugdymo versmė, kur persipina sugebėjimų, vertybių, gyvenimo etikos, mokymosi, bendravimo ir darbo problemos. Čia perduodamos kultūrinės normos, šeimos tradicijos paveldimos iš kartos į kartą. Šeimoje susiklosto požiūris į darbą, į tai, ką moterys ir vyrai turi daryti arba, ko jie gali ir nedaryti, t.y. paskirstoma rolėmis. Šiuo metu tiek pasaulyje praktikoje, tiek mūsų respublikoje moterys turi lygias teises į darbą. Tačiau tradicijoms ir gyvenimo sąlygoms kintant, keisis ir požiūris į moterų darbą, jų vaidmenį šeimoje.

Pokalbiuose su vienuoliktokėmis bandėme išsiaiškinti, kaip jos suvokia savo vaidmenį šeimoje, moterų darbo problemas. Pasirodė, kad joms šitas klausimas niekada nebuvo kilęs, mąstant apie profesinę ateitį. Į klausimą „Ar moterys pas mus gali dirbti bet kokią darbą“ didesnė pusė apklaustųjų merginų

(62%) nustebdavo, „kuo jos blogesnės už vyrus“! Tiktai 3 merginos užsiminė, kad norėtų baigusios mokyklą sukurti šeimą ir nedirbti (3,06%). Tačiau tokia perspektyva jos beveik netiki, todėl, kad „vyrų tinginiai“, „vyrų nesugebės išlaikyti šeimos“. Pastarosios merginos savo profesinę ateitį siejo ne su tuo darbu, kuris joms patiktų (darželio auklėtoja, mezgėja, guvernantė), bet planavo rinktis „pelningą“ profesiją. 7 merginos (7,14%) „nenorėtų būti uždarytos namuose“. Atvirkščiai, jos save įsivaizduoja „svarbiomis“, „vadovėmis“. Po metų paaiškėjo, kad viena iš jų padavė pareiškimą į VU ekonomikos fakultetą. Tačiau jau spalio mėnesį laiške apie pasitenkinimą „išsipildžiusiu noru“ ji papasakojo, kad „toks sausas mokslas ne jai“. Tos pačios Žemaičių Naumiesčio vidurinės mokyklos vienuoliktokai berniukai (9 mokiniai) nė vienas nebuvo mąstęs apie būsimos profesijos ir šeimos vienovę.

Tirdami IX ir XII klasių mokinių ketinimus, kėlėme uždavinį išsiaiškinti klasių vadovų nuomonę apie tuos ketinimus ir jų ryšį keisti ketinimus tų mokinių, kurie klasių vadovų požiūriu klaidingai nutarė, kuo būti. Mokinių ketinimai buvo tirti mokslo metų pradžioje, o klasių vadovų nuomonės bei ryštas – pavasarį, t.y. mokslo metų pabaigoje. Tam reikalui klasių vadovai pildė anketas apie kiekvieną mokinį, pasisakydami apie jų geresnį tinkamumą vienai ar kitai profesijai. Čia pateikiamos 4 ir 5 lentelės rodo mokinių ketinimų sutapimų lygį su klasių vadovų nuomone.

4 lentelė

IX klasės mokinių ketinimų sutapimas su auklėtojo nuomone

Mokinių ketinimas	Klasės vadovo nuomonė					Iš viso
	Darbas su žmonėm	Chemija	Menas	Technika	Gamta	
Darbas su žmonėm	37	4	8	3	6	63
Chemija	0	2	0	0	0	2
Menas	2	1	28	8	7	64
Technika	5	1	3	46	4	59
Gamta	2	1	5	6	11	25
Iš viso	64	9	44	68	28	213

Buvo tirti tie patys 279 devintokai, iš jų 66 nieko negalėjo pasakyti, todėl skaičiavimas vykdomas pagal 213 mokinių duomenis. Atlikta koreliacinė kontingencijos analizė parodė $CC=0,676$, kad mokinių ketinimai ir klasių vadovų nuomonė apie tuos ketinimus aukštu lygiu sutampa.

5 lentelėje pateikti duomenys apie dvyliktokus ir jų klasių vadovų nuomonę.

5 lentelė

3.3.1. klasės mokinių ketinimų sutapimas su auklėtoju nuomone

Mokinių ketinimas	Klasės vadovo nuomonė					Iš viso
	Darbas su žmonėm	Chemija	Menas	Technika	Gamta	
Darbas su žmonėm	71	3	25	10	5	114
Chemija	2	1	0	0	0	3
Menas	13	0	19	6	0	38
Technika	9	0	3	11	1	24
Gamta	5	1	1	2	6	15
Iš viso	100	5	48	29	12	194

Kontingencijos koreliacija $CC=0,551$. Iš 215 dvyliktokų 21 neįtrauktas į skaičiavimus, kaip nieko nepasakęs.

Aukštas koreliacijos koeficientas pirmuoju atveju ir šiek tiek mažesnis koeficientas dvyliktokams rodo, kad klasės vadovai gerai pažįsta savo mokinius, žino jų sugebėjimus, polinkius, interesus. O poūlbio su klasės vadovais metu paaiškėjo, kad jie dažnai bendrauja su vaikais ir ne pamokų metu, dažnai konsultuojasi su tėvais, bet kuriuo atveju, esant reikalui, padeda mokiniui „tyrinėti save“, „eksperimentuoti su savim ir draugais“, pataria ne tik profesiniais, bet ir kitais žmogiškais gyvenimiškais klausimais: ką skaityti, kaip gydytis, į kokį koncertą verta eiti, koks nevertas dėmesio ir t.t.

Profesijos rinkimosi perspektyvų ir apsisprendimo problemų negalima nagrinėti atsietai nuo mokinių tėvų. Tėvai anketose apie savo vaikus (devintokus ir dvyliktokus) įvertino jų asmenybės bruožus, charakterizavo vaiko psichines ypatybes, apibūdino mokomuosius dalykus, kurie vaikams geriausiai sekasi, o tai padeda vaikui, ieškančiam kelio profesiniame pasaulyje ir pan.

Konstatuodami vaikui tinkamiausią profesiją, didelė dalis tėvų nurodė tą profesiją, kurią vaikai metų pradžioje buvo užfiksavę mokyklos profesinio orientavimo planuose. Mokinių tėvų nuomonės ryšys parodytas 6 ir 7 lentelėse.

6 lentelė

IX klasės mokinių ketinimų sutapimas su jų tėvų nuomone

Mokinių ketinimas	Tėvų nuomonė					Iš viso
	Darbas su žmonėmis	Chemija	Menas	Technika	Gamta	
Darbas su žmonėmis	39	1	10	11	4	65
Chemija	0	3	1	0	0	4
Menas	20	0	30	8	0	58
Technika	4	1	5	43	6	59
Gamta	3	0	3	5	13	24
Iš viso	66	5	49	67	23	210

$CC=0,734$. 69 arba patys nežinojo, ką darys baigę mokyklą, arba jų tėvai nežinojo apie vaikui tinkamiausią profesiją. Todėl tie vaikai nėra įtraukti į skaičiavimą.

7 lentelė

XII klasės mokinių ketinimų sutapimas su jų tėvų nuomone

Mokinių ketinimas	Tėvų nuomonė					Iš viso
	Darbas su žmonėmis	Chemija	Menas	Technika	Gamta	
Darbas su žmonėmis	73	1	29	9	5	117
Chemija	1	1	0	0	0	2
Menas	12	1	49	6	0	38
Technika	6	0	4	14	0	24
Gamta	7	0	2	1	4	14
Iš viso	99	3	54	30	9	195

$CC=0,592$. 20 mokinių nebuvo įtraukti į skaičiavimus.

Dvyliktokų ir jų tėvų nuomonės ryšys, kaip matome iš lentelių, mažesnis negu devintokų ir jų tėvų nuomonės sutapimo ryšys. Tai atsitiko, matyt, todėl, kad pačių dvyliktokų ketinimai keitėsi keletą kartų per metu. 31 dvyliktoko tėvas anketos grafoje apie kitas vaikui patinkamas profesijas, nurodydavo net 2–3. Pastebėtinas atsakymas į 9 grafos klausimą apie profesijas, kurių vaikai nenorėtų rinktis, tėvai nurodė: „pedagogo“ (34,73% dvyliktokų ir 31,64% devintokų tėvų). Tačiau tie patys tėvai, atsakydami, kuo svajojo vaikas tapti darželyje ir pradinėse klasėse, nurodė mokytojo specialybę: atitinkamai 61% ir 49%.

Šaltinius, iš kurių vaikai gauna informaciją apie būsimą specialybę, tėvai nurodė tokius.

8 lentelė

Informacijos šaltiniai

Informacijos apie profesiją šaltiniai	IX klasė %	XII klasė %
Radijas, TV, spauda	53	39
Specialistų pasakojimai	3	9
Lankymasis gamyboje	7	5
Dalyvavimas būreliuose	12	28
Mokytojų pasakojimai	18	43
Tėvų pokalbiai	24	61
Nežinau	12	7

Daugelis tėvų nurodė ne po vieną, bet keletą informacijos šaltinių.

Dar vienas klausimas vertas dėmesio: „Ką patartumėt savo vaikui, jeigu jam nepasisektų įstoti į norimą mokyklą, norimą specialybę?“ Nežinojo, ką patartų, 35% devintokų ir 49% dvyliktokų tėvų. Kiti atsakymai pasiskirstė taip:

- a) bandyti kitais metais (atitinkamai 61 ir 36%),
- b) eiti dirbti ir mesti mokslą – 12% ir 25%.

Dar buvo pavienių atsakymų: „kitamet rinktis lengvesnę specialybę (atitinkamai 7 ir 4%)“, „sukurti šeimą“, „stoti, kol įstos“ ir pan.

Konsultacijų metu vaikai į klausimą, kaip dažnai dėl būsimos profesijos tariausi su tėvais, dažnai atsakydavo: a) retkarčiais, b) tėvai nesidomi, c) įkyriai klausinėja, ką darysiu, d) siūlo persigalvoti, e) nori padėti.

Visa tai leidžia manyti, kad į tėvų patarimus vaikai reaguoja, tik nežinia, kaip dažnai jų norus vykdo. Buvo pokalbių metu ir visiškai neigiamų atsakymų tėvų atžvilgiu: a) nenoriu, kad tėvai kištųsi, b) aš pats žinau, ką man daryti, c) tėvai neišmano apie mano profesiją, d) jie nori, kad aš su jais gyvenčiau ir pan.

Tėvų ir klasių vadovų anketos bei pokalbiai su mokiniais parodė, kad didesnę laiko dalį praleidami mokykloje, mokiniai nebeturi kada užsiimti kita veikla, ypač tai pasakytina apie kaimo vietovėse gyvenantį jaunimą. Pasikalbėjus su 45 devintojais (Šilutės raj. Traksėdžių devynmetė mokykla) ir 35 vienuoliktokais (Rusnės vidurinė mokykla), paaiškėjo, kad 3 mokiniai (37,5%) važinėja į Šilutės muzikos mokyklą, 2 berniukai ir 1 mergaitė aktyviai sportavo. Dar keletas mokinių buvo „mokyklos aktyvistai“. Visi kiti mokiniai (apie 85%) nebuvo nei aktyvistais mokykloje, nei lankė būrelius už mokyklos ribų. Pačių vaikų žodžiais, „nėra kada tinginiauti“ (33%), „padedam tėvams“ (41%), „nedarom nieko“ (6%). Šitoks tikrai neįdomus pamokinis gyvenimas mažina mokinių aktyvumą, atvirumą, išryškėja ir didėja pasyvumas, nesidomėjimas aplinkiniu pasauliu, tingėjimas, neryžtingumas, trūksta praktikos savarankiškam problemos sprendimui. Šitos priežastys atitinkamai neigiamai veikia ir profesinį apsisprendimą, t.y. nenoras pačiam imtis atsakomybės už padarytą apsisprendimą arba neapsisprendimą; išankstinis nusistatymas visuomeniniam darbui. Pasyvumas ir nesidomėjimas ugdo atitinkamus asmenybės bruožus, kurie gali būti nepageidautini tam tikroje profesinėje veikloje: abujumas, atjautos trūkumas, nenoras padėti ir pan.

Pasyvus mokinių poilsis ir popamokinis gyvenimas neigiamai veikia ir jų sveikatą, kuri bus labai reikalinga darbinėje veikloje.

Beveik visiškai priešinga situacija užfiksuota Šilutės 1 vid. mokykloje, kur 63% vienuoliktoku ir 58% aštuntokų turi „įdomių“ ir „ateityje praversiančių“ užsiėmimų. 56% dvyliktokų ir nemaža dalis devintokų mano, kad tai, ką jie daro ne pamokų metu, tik „praplečia jų akiratį“ (42%), „teikia motyvacijos“ (12%), „padeda formuoti profesiniam kryptingumui“ (17%) ir pan.

Mokinių interesams nustatyti taikėme dvi M. Jurčo metodikas, IX klasių moksleiviams „Praktinių interesų anketą“. Ją sudaro 150 teiginių, charakteri-

zuojančių įvairiapusę veiklą. Mokiniai turėjo visus juos skaityti ir atsakymų lape pažymėti tą, kurią jie mielai darytų netgi tais atvejais, kai neturi reikiamos kvalifikacijos. Svarbiausia: ta veikla patinka, ar ne.

Atsakymų lape atsakymų numeriai surašyti stulpeliais, kurių kiekvienas žymi vieną iš 5 anksčiau minėtų darbo sferų. Surinkus atsakymų lapus, buvo suskaičiuota, kiek rutuliukais apibraukta skaičių visose penkiose skiltyse. Ta, kurioje buvo pažymėta daugiausia skaičių, konstatavome, jog veikla toje srityje mokiniui būtų pati maloniausia.

9 lentelėje matyti, kuriai darbo sričiai IX klasės mokiniai rodė didžiausią interesą.

9 lentelė

IX klasės mokinių profesiniai interesai

Eil. Nr.	Darbo sfera	Berniukai		Mergaitės	
		skaičius	proc.	skaičius	proc.
1.	Darbas su žmonėmis	28	34,56	51	27,75
2.	Chemija	5	6,17	11	5,55
3.	Menas	13	16,07	48	24,24
4.	Technika	21	25,9	51	25,75
5.	Gamta	14	17,28	37	18,68

Mokinių ketinimus vėlgi lyginome su M.Jurčo testų rezultatais (testas irgi buvo darytas metų pabaigoje). 10 lentelėje pateikti IX klasės, o 11 lentelėje – dvyliktokų tyrimų rezultatai.

10 lentelė

IX klasės mokinių ketinimų ir profesinių interesų pagal testo rezultatus ryšys

Mokinių ketinimas	Testo rezultatai					
	Darbas su žmonėmis	Chemija	Menas	Technika	Gamta	Iš viso
Darbas su žmonėmis	34	3	16	9	8	70
Chemija	0	3	0	0	1	4
Menas	22	2	27	10	6	67
Technika	4	2	6	38	10	60
Gamta	5	1	4	7	9	26
Iš viso	65	11	53	64	34	227

Kontingencijos koeficientas $CC=0,596$ rodo, kad esama glaudaus ryšio tarp mokinių praktinių interesų ir profesinių ketinimų.

XII klasės mokiniams buvo duotas kitas M. Jurčo testas „Mėgstamų knygų katalogas“. Jame pažymėti knygų pavadinimai, nėra autorių. Mokiniai buvo paprašyti pasirinkti tas knygas, kurias mielai paskaitytų ir kutas norėtų turėti savo asmeninėje bibliotekoje, kad galėtų jas perskaityti.

Atsakymų lape labiausiai pageidautinų knygų pavadinimą atitinkantį skaitmenį reikėjo pažymėti. Atsakymai (500 pozicijų) taip pat surašyti tam tikra tvarka, ir kiekviename stulpelyje gali aiškiai suprasti vienos ar kitos profesijos rūšį.

Surinkus atsakymų lapus, kiekvienoje iš 20 skilčių suskaičiavome juos pagal „Praktinių interesų anketos“ išvardintas penkias veiklos sritis, norėdami įsitikinti, kuri iš tų dviejų M. Jurčo metodikų geriau atspindi mokinių ketinimus. Rezultatai pateikti 11 lentelėje.

11 lentelė

XII klasės mokinių ketinimų ir interesų pagal testo rezultatus ryšys

Mokinių ketinimas	Teste išryškėjęs ketinimas					Iš viso
	Darbas su žmonėmis	Chemija	Menas	Technika	Gamta	
Darbas su žmonėmis	83	3	19	4	13	122
Chemija	3	0	0	0	0	3
Menas	19	1	46	1	3	40
Technika	16	0	1	7	1	25
Gamta	6	0	1	0	8	15
Iš viso	127	4	37	12	25	205

Kontingencijos koeficientas $CC=0,499$ rodo, kad tiek devintokų, tiek dvyliktojų profesinių interesų ir ketinimų ryšys yra stiprus pagal abu Jurčo testus. Kartu matyti, kad XII klasės mokinių interesų ir ketinimų ryšys yra mažesnis. Tai galima paaiškinti tuo, kad tarp ketinimų ir interesų tyrimo prabėgo nemažai laiko (apie pusę metų), ir tiriamųjų ketinimai ar interesai spėjo pasikeisti. Vis dėlto minėtomis interesų tyrimų metodikomis galima pasikliauti.

Išanalizuoti profesijos rinkimosi trūkumai, sunkumai bei prieštaravimai dar kartą patvirtina mokinių rimto profesinio orientavimo ir perorientavimo būtinumą, psichopedagoginės konsultacijos poreikį.